

MÜBERRA GÜRGENDERELI*
(Edirne)

MERİÇ'TEN MOSTAR'A ŞİİRLERDE RUMELİ KÖPRÜLERİ

Abstrakt

U članku se opisuju kameni mostovi na balkanskim rijekama na Balkanu, te istražuju i komentiraju pjesme o njima. Postoji predaja da su Turci prešli Mramorno more splavovima. Osmanlije koji su krenuli preko Galipolja u osvajanje, te prvo napravili državicu a potom carstvo, stigle su na Balkan i Evropu posredstvom mostova. Svaki most sagrađen na velikim rijekama koje su pređene dao je pečat toj oblasti ili gradu. Počev od prijestonice pa sve do najudaljenije tačke Carstva, sagrađeni su impozantni kameni mostovi na rijekama i kao umjetničko-estetski spomenik ali i da omogućće potrebe za transport vojske. Nekoliko mostova sagrađenih na velikm balkanskim rijekama kao simboli obilja i blagoslova, uključujući most u Mostaru, Sokolovićev most na Drini, kameni most u Skoplju, te mostovi na Marici i Tundži i Edirneu, postali su tema poezije klasičnih pjesnika, šehregniza, kronograma u stihu ili proznih djela i putopisa. Ti mostovi su posredstvom mašte i opisa postali mjesta gdje su zaljubljeni povremeno izlazili u večernje šetnje ili se tu sastajali, dok bi se u drugom kontekstu posredstvom usporedbi i metafore poredili sa stasom zaljubljenog, sa nebeskim svodom, mliječnim putem u kosmosu ili sirat-ćuprijom. Ti mostovi su bili tako veličanstveni da su mogli smjestiti nebeski svod u svako oko i mogli su izgledati kao veliki pojas koji ima strašnu moć da međusobno poveže dva brda.

Ključne riječi: kameni most, Rumelija, Mostar, Marica, Vardar, Drina, klasična poezija

* Prof. dr. Müberra Gürgendereli, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, email: muberragurgendereli@trakya.edu.tr

GİRİŞ

Osmanlı imparatorluğu döneminde Rumili/Rumeli şeklinde tabir olunan Balkan coğrafyası; sahip olduğu askeri, siyasi, ticari, toplumsal ve kültürel önem sebebiyle, yüzyıllar boyunca devamlı olarak devletin cazibe ve dikkat merkezi olmuştur.

Osmanlı devleti; batıya doğru yapılan fetihler, fethedilen bölgelerde sürdürülen ticari ve ekonomik hareketler, yeni seferler ve devletin bu bölgelerdeki iskân politikaları sebebiyle süreklilik arz eden bir imar faaliyeti içinde olmuştur. Bunun yanında Anadolu'dan bölgeye getirilip yerleştirilen halka ve Rumeli'nin yerli ahalisine sosyal devletin icabı olarak hizmet verme ve siyasi bağlamda payitahtla koordinasyonu canlı tutma amacıyla, büyük nehirler üzerine birçok köprü inşa edilmiştir.

Bu köprülerin inşası, Rumeli'nin zorlu coğrafyasında bir zaruret teşkil etmekte idi. Balkan fetihlerinin başlangıç noktası olan Edirne; Meriç, Tunca, Arda ve Ergene gibi dört büyük ve çetin nehir tarafından çevrilmişti. Özellikle kış sonlarında yaşanan büyük taşkınlar ve seller şehirde önemli ulaşım sıkıntılarına sebep olmakta idi. Bu nehirler üzerine yapılan taş köprüler, Edirne'yi bir "köprüler şehri" haline getirmiş ve ordunun sefere çıktığı andan itibaren işini kolaylaştırmıştı. Ormanlık ve dağlık olup geçit vermeyen bir coğrafyanın ortasından süzülen Tuna, Vardar gibi büyük nehirler ve diğerleri de tıpkı Edirne nehirleri gibi mevsimler ve coğrafi şartlar itibarıyla taşkınları ya da yükseldikleri vakit orduya ve ticaret kervanlarına aman vermezlerdi. Osmanlı padişahları ve idareciler, fetih yollarında bulunan bu akarsuların üzerine ya eski ve orta çağdan kalan köprülerin esasını kullanarak ya da yenilerini inşa ederek birçok köprü yaptırmışlardır. Bu köprüler, fonksiyonelliklerinin yanında sanat ve estetik bağlamında da şaheser niteliği taşıyan ve bir kısmı günümüze kadar ulaşan nadir eserlerdir.

Tarihi taş köprülerin üzerindeki kitabeler; mimari eserin bânîsi, mimarı, dönemi ve tarihi gibi bilgileri günümüze aktarmakla birlikte, o eserin yapılış hikayesini, yeni inşa edilmişse inşanın amacını, eğer tamir edilmişse hangi şartlarda ve ne sebeple tamir edildiğini anlatması ya da bânîsinin ruhsal ve manevi dünyasını göstermesi bakımından, tahkiye niteliği taşımaktadır. Köprülerin üzerindeki kitabe manzumelerinin yanında, klasik şairlerin divanlarında yer alan tarih manzumeleri, kaside ve gazellerde, seyahatnamelerde, şehrengizler ve şehir monografilerinde de Osmanlı köprüleri hakkında yazılmış şiirler mevcuttur. Bu şiirler, köprünün resmi özelliklerinin yanında sosyal ve estetik fonksiyonları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Osmanlı

döneminde Balkan ülkelerinde yapılmış taş köprülerin ulaşılabilen tarih manzumeleri, divanların ve mesnevilerin taranmasıyla elde edilen şiiirler ve günümüzde köprü ya da kitabesi bulunmadığı halde Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden tespit edilen manzumeler birer sosyal hayat unsuru olarak taş köprülerin klasik şiiirdeki yerini göstermektedir. Divan şairleri, iç âlemlerine olduğu kadar dış dünyaya da duyarlı, çevresinde ve sosyal hayatta olup bitenleri, şiiirlerine yansıtmış sanatçılardır. Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Sırbistan ve Bosna-Hersek'teki Osmanlı taş köprülerinin yer aldığı şiiirler, Osmanlı mimari düşüncesiyle bütün sanat dallarının, mahsusen edebiyatın iç içe geçmiş olduğu fikrini bir kez daha desteklemesi bakımından değerlidir.

TÜRKİYE

1. EDİRNE SARAÇHANE (ŞAHABEDDİN PAŞA) KÖPRÜSÜ

II. Murad'ın ve Fatih'in vezirlerinden Hadım Şahâbeddin Paşa'nın 855 (1451) tarihinde on kemer üzerine yaptırdığı köprüdür. İlk ve esas kitabesi dört satır Arapça mensur bir metin olup Edirne müzesindedir. Köprü, orta kemerinin yıkılması neticesinde,¹ Sultan II. Mustafa tarafından 1113 (1701) tarihinde tamir ettirilmiştir. Padişah, Edirne şehrini ziyaret ettiği zaman köprünün tamir emrini vermiştir. Sultanın emriyle köprü, öyle dayanıklı yapılmıştır ki dünyanın gözü bu kadar sağlam bir bina görmemiştir.

Pâdişâh-ı heft-kişver şehriyâr-ı bahr ü ber
Hazret-i Hân Mustafa şâhensh-i nusret-livâ

Edrine şehrini teşrîf edicek emr eyledi
Çün bu cisri yapmağa ol dâver-i fermân-revâ

Hamdüli'llah bir metânet üzre bünyâd oldu kim
Çeşm-i dünya görmemiştir böyle bir muhkem binâ

Şevketiyle gün-be-gün ömrünü efzûn eyleyip
Böyle çok hayra muvaffak eyleye Bârî Hudâ

¹ Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Edirne, 2013, 103.

Fâikâ tekmîl olunca dediler tarihini
Eyledi fermân bu cisri yaptı Sultân Mustafa

Tunca nehrinin sık sık taşması ve bu taşkınlar sonucunda, şehrin karşı yakasındaki askeri yapılarla irtibatın kesilmesi nedeniyle 1304 (1886-1887) tarihinde, Saraçhane köprüsü uzatılmış, ayrıca köprünün sonunda ve kışla tarafında da bir karakolhâne ve bir kuyu yaptırılmıştır. Vali Hacı İzzet Paşa'nın bu inşâya söylediği tarih şöyledir:

Kat' ederdi rehi Tunca feyezân ettikçe
Kıldı ol bahr-ı kerem işte bu cisri temdîd

Yaptırıp yanına bir de karakol dâiresi
Etti âsâyîş-i ebnâ-i sebîli te'yîd

Yakışır tâkına târîh-i mücevher İzzet
Yaptı bu dâireyi hazret-i Sultân Hamîd²

2. EDİRNE UZUNKÖPRÜ (CISR-I ERGENE)

Bugün Edirne'nin Uzunköprü ilçesinde yer alan ve Ergene nehri üzerine inşa edilmiş olan Uzunköprü, dünyanın en uzun taş köprüsü olma özelliğini taşımaktadır. Sultan II. Murad'ın emriyle, 1427-1443 yılları arasında Mimar Müslihiddin'e yaptırılan köprü, Osmanlı döneminde hem askeri hem de ticari açıdan büyük bir önem taşımıştır. Keçecizâde İzzet Molla (ö. 1829), Mihnetkeşân adlı mesnevisinde; Ergene köprüsünün tarihi, büyüklüğü ve mimarisi hakkında bilgi verip bu köprüyü övmüştür. Köprüyü yaptıran Sultan II. Murad, bu köprü üzerinden Rumeli seferlerine gidermiş. İzzet Molla, bu büyük eserin bânisi olan padişahın cennete gitmesi için Allah'a dua eder.

Geçermiş bu yoldan ederken sefer
İkinci Murâd ol şeh-i dâdger

Binâ etmiş anı o cennet-mekân
Ola râm ana nehr-i sûy-ı cinân

(Keçecizade İzzet Molla, Mihnetkeşân /3749, 3750)³

² Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu, *Ahmed Bâdi Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne, 2014, 328. Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975, 108.

³ Ali Emre Özyıldırım, *Mihnetkeşân*, Kültür Eserleri Dizisi 458. (Dostupno na: www.kultur.gov.tr, pristupljeno 05.07.2021).

Uzunköprü iki dağı birbirine bağlamaktadır. Bu haliyle, iki aslana aynı anda atılmış bir kemende benzemektedir.

O pül eylemiş iki kühsârı bend
Dü şîre atılmış gibi bir kemend

Yüz yetmiş dört gözü olan bu köprü, o kadar uzundur ki İzzet Molla'ya binlerce gözü varmış gibi görünmektedir. Uzunköprü, gözleyrinin içinden geçen Ergene nehri ile beraber, ağlayan aşık (Mecnun ve Vamık) manzarası göstermektedir.

Hezârân göz çeşm-i âşık gibi
Bükâ etmede Kays u Vâmık gibi

(Keçecizade İzzet Molla, Mihnetkeşân /3743, 3744)

Uzunköprü'yü gökyüzüne benzetmek, onun şanına ve büyüklüğüne lâyük değildir. Köprünün herbir gözüne bir gökyüzü sığmaktadır.

Ne lâyük demek ana gerdûn-nişân
Sığar her gözüne birer âsumân

(Keçecizade İzzet Molla, Mihnetkeşân /3747)

Bir seher vakti, köprünün üzerinden dönemin atlı arabası ile geçen İzzet Molla, bu gezintisini, gökyüzünde dolaşmak şeklinde tasavvur eder.

Geçip anı gerdüne ile seher
Sanırdım ki etdim sipihri güzer

(Keçecizade İzzet Molla, Mihnetkeşân /3751)

Şair Na'tî'nin, Uzunköprü'nün yapılışı ve tamiri için söylediği manzumeye göre,⁴ Sultan Murad Gelibolu'ya sefer kıldığı zaman, bir gece Ergene'de konaklamış. O gece yağmur fazla yağıp nehir taşınca sultan ve ordusu mecburiyetten üç gün Ergene'de kalmışlar. Sultan gece rüyasında; bir velînin (Mahmûd Baba), suyun üzerinde köprünün mevkiini işaret edip asâsıyla pergel gibi çizdiğini görmüş ve bunun ilahî bir işaret olduğunu düşünerek köprüyü yapmaya karar vermiştir.

Kalmışlar üç gün 'asker-i İslâm
Ol şâh-ı âlem meks edip nâçâr

⁴ Adıgüzel, Gündoğdu, *Ahmed Bâdi Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 1960.

Rü'yada ol şeb ana bu cisri
Keşf eder nâgeh bir pîr-i dîndâr

Su üzre ol pîr çün 'asâsıyla
Mevkiin çizmiş sanasın pergâr

Bîdâr olunca hâbdan ol şâh
Su üzre görmüş bir alâmet var

Şair, manzume boyunca köprünün vasıflarını ve güzelliklerini tasvir eder. Köprü, gül bahçesinde el değmemiş bir gonca gibidir. Köprünün her bir gözü de şehla bakan bir nergise benzer. Onun ustası çeşitli marifetler göstermiş, köprü kemerlerinin arasını nakışlarla süslemiştir. Köprünün taş bendi, dostlarla sohbet edilecek bir safa yeridir. Uzunköprü, suyu ve havasının güzelliği ile Sa'dâbâd'a benzemektedir.

Her bir gözü bir nergis-i şehlâ
Gülşende kendi gonce-i ebkâr

Her gözün beynin nakş edip üstâd
Eylemiş nice marifet izhâr

Taş bendi cânâ câ-yı safâdır
Ahbâb ile sohbet olur her bâr

Sa'd-âbâda olmuş muâdil
Âb u hevâsı hiç olmaz inkâr

Sultan Murad bu köprüyü, günahlarının affedilmesi umuduyla inşa ettirmiştir.

Bundan murâdı Sultân Murâdın
Hakdan diler kim afv ola evzâr

Köprünün inşası on sekiz yıl sürmüş, yüz yetmiş dört kemerli ve üç yüz doksan iki metre uzunluğundaki köprü, 847 (1443-1444) senesinde tamamlanmıştır.⁵ E. Hakkı Ayverdi'nin şair Lukâbî'den nakline göre tarihler şöyledir:

⁵ Tayyip Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2007, 217.

Sekizyüz yirmi dokuzda şürû'a oldu izn-i Hünkâr
Sekizyüz kırk yedi içinde bulmuş nizam bu güzel âsâr⁶

Evliya Çelebi, köprü ile ilgili olarak aşağıdaki kitabeden söz eder:

Yümn-i ikbâl ile çün Şâh Murâd
Kıldı bu Ergene hayrâtını yâd

Oldu târîhi bu hayra bu kim
În imâret ebedî dâ'im bâd⁷

3. EDİRNE EKMEKÇİZÂDE AHMED PAŞA (TUNCA) KÖPRÜSÜ

Başdefterdâr Ekmekçizâde Ahmed Paşa (ö. 1618) tarafından Mimar Sedefkar Mehmed Ağa'ya yaptırılan bu köprü, sekiz adet güzel taş köprüsü bulunan ve Osmanlı devletinin ikinci payitahtı olan Edirne'nin en sanatlı köprüsüdür. Kesbî Efendi'nin "Taşla yaptı Yeni köprüyü Ahmed Paşa" tarih mısraını Hibri nakleder.⁸ Gösterişli kitabe köşküdeki tarih manzumesini ise, Edirneli Kâmî (ö. 1724) söylemiştir:

Etmekçi-zâde Ahmed Paşa-yı kâmkârî
Hayrâtını görenler etmez mi hayr ile yâd

Bu devlet içre defterdâr oldu on sekiz yıl
Bâ-haşmet-i vezâret bâ-devlet-i Hudâ-dâd

Toldurdu Tunca nehrin bî-şübhe sîm ü zerle
Bu cîsr-i bî-'adîli li'llâh etti bünyâd

Maksûdu bir du'âdır ancak gelip geçenden
Lâyık budur ki sen de rûhunu edesin şâd

Kâmî dedi esâs-ı müstahkemine târîh
Zîbende râh-ı gülşen bu cîsr-i Ahmed-âbâd (1016/1607-1608)⁹

⁶ Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 99.

⁷ Yücel Dağlı, S. Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi V*, YKY, İstanbul, 2001, 159.

⁸ Ratıp Kazancıgil, *Abdurrahman Hibri Enisü'l-Müsâmirîn*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları: 24, İstanbul, 1996, 51.

⁹ Semavi Eyice, "Ekmekçizade Ahmed Paşa Köprüsü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1994, 574; Gülgün Erişen Yazıcı, *Edirneli Kâmî Divanı*, Kültür

Bâlî Çelebi (ö. 1594'ten önce), II. Selim'in Edirne'ye gelişinden mutlu olan Tunca köprüsünün gözlerinden sevinç yaşları geldiğini ve ağlamaya başladığını ifade eder. Köprü'nün gözlerinden akan bu yaşlar, Tunca nehrinin sularıdır.

Görünen su degül neşv ü nemâ erip kudûmünden
Sevinip cizr-i Tunca'nın gözüne bir bükâ geldi

(Bâlî Çelebi, Kaside 18/3)¹⁰

Sevgili, rakîp ile Köprübaşı'na gezmeye geldiği zaman, aşığın Tunca nehri gibi akan gözyaşlarını ve üzüntüden köprü'nün kemeri gibi iki büklüm olmuş vücudunu görecektir.

Dü-tâ olmuş kadimle pâ-y-mâl olmuş yaşım görsün
Gelirse Köprübaşı seyrine ağıâr ile cânân

(Nev'î, Gazel 342/2)¹¹

İnşasından önce yerinde ahşap bir köprü bulunduğundan Ekmekçizâde köprüsü, “Yeni köprü” adıyla anılmış, Meriç köprüsünün yapımından sonra “Eski köprü” denilmiştir. Edirneli Nisârî, manzum mektubunda; Edirne'nin gezme mekânlarından birinin de köprüler olduğunu belirtmektedir. Edirne güzelleri, akşam üzerleri Tunca köprüsü üzerinde gezip dolaşırlar. Nisârî, buram buram Edirne hasreti kokan mektubunda; “akşam vakitleri güzeller, bu köprüde hâlâ seyrana çıkıyorlar mı?” diye sorar.¹²

Her ikindide ser-i Cizr-i Cedîde nâz ile
Seyre varırlar mı yine dilberân-ı Edrine

(Nisârî, Manzum Mektup/6)

Eserleri Dizisi- 555, 2017, 123. (dostupno na: www.kultur.gov.tr, pristupljeno 02.07.2021).

¹⁰ Muhammet Yaşar, *Bâlî Hayatı, Edebi Kişiliği Divanı*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005, 127.

¹¹ Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, *Nev'î Divanı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977.

¹² Müberra Gürgendereli, *Osmanlı Dönemi Şiirinde Edirne*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne, 2018, 84.

4. EDİRNE GAZI MIHAL KÖPRÜSÜ

Edirne'nin batısında Tunca nehri üzerindedir. Esası Roma dönemine dayanan Gazi Mihal Köprüsü, Sultan İbrâhim döneminde, 1050 (1640-41) yılında Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa tarafından, Evliya Çelebi'nin ifadesiyle "kendi malından nice yüz kese sarf edilerek" onarılmıştır. Bu tamiri bildiren Şeyhülislam Yahyâ (ö. 1644)'ya ait manzum kitâbede;

Mustafâ Paşa vezîr-i a'zam ol 'âlî-nijâd
Kim vücûdun 'âleme Allah in'âm eyledi

İşitip cizr-i Mihâle kesr ü noksân erdiğin
Kesrini cebreyleyip noksânın itmâm eyledi

Oldu bu cizr-i sevâb-encâma târîh-i tamâm
Mustafâ Paşa bu 'âlî cisri ihkâm eyledi yazmaktadır¹³

1165 (1752) Edirne depreminde harap olan köprüyü, Sultan III. Mustafa tamir ettirmiş, tamir manzumesini de devrin ünlü şairi Edirneli Örfî Mahmûd Ağa söylemiştir:

Şehenşâh-ı muazzam câh-ı zıll-ı hazret-i Mevlâ
Mülûk içre bulunmaz şevket ü kudrette sânisî

Harâb iken bu cisri eyledi âbâd esâsından
Ebü'l-hayrât şâh-ı âlem-i vakt oldu bânîsî

Bilâdın her birine şâh-râh-ı birr ü ihsândır
Mürûra bir tarîkdir bulamazlardı ahâlîsî

Yoluyla lutfâ mâil pâdişâh-ı dîn-perverdir
Ki mahfûz oldu dünya gördü bu lutfu havâlîsî

Hemân bir bende geldi Örfî gibi dedi tarihin
Bu cisri yaptı Sultân Mustafanın emr-i 'âlîsî¹⁴

¹³ Semavi Eyice, "Gazi Mihal Köprüsü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 1996, 461. Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 89.

¹⁴ Adıgüzel, Gündoğdu, *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 331.

Edirne’de çok sayıda evliya türbesi vardır. Nakşî şeyhi ve aynı zamanda şair olan Edirneli İlmî Mehmed Efendi (ö. 1717), 41 adet evliya türbesinin ismiyle birlikte semtlerini de anlattığı ve Riyâz-ı Belde-i Edirne’de kayıtlı olan manzumesinde;¹⁵ evliyanın yücesi Nazar Baba’nın Gazi Mihal Köprüsü civarında medfûn olduğunu söyler.

Ser-firâz-ı evliyâ Nazar Baba
Cisr-i Mihâli makarr etmiş Hudâ

5. EDİRNE YILDIRIM KÖPRÜSÜ

Bazı kaynaklarda Gazi Mihal Köprüsü ile bir bütün olarak değerlendirilen köprü, Yıldırım Bâyezid camiine yakın olması sebebiyle bu adı almıştır. Dokuz adet kemeri olan köprünün zaman içinde harap hale gelmesi nedeniyle, Kanûnî devrindeki tamirine (951/1544) yazılan tarih manzumesi, şair Sun’î’ye aittir.

Yıllar ile olup bu cisr-i medîd
Reh-güzâr-ı fenâda cây-ı ubûr

Darb-ı pâ-yı zamânededen anın
Gelmiş idi nice yerine kusûr

Emr-i şâh-ı cihâniyân ile
Yaptılar ana sarf edüp makdûr

Göricek Sun’î anı böyle latîf
Dedi tarihini olup mesrûr

Genc-i vâfir verüp yine o şeh
Cisr-i vîrânı eyledi ma‘mûr¹⁶

¹⁵ Adıgüzel, Gündoğdu, *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 213.

¹⁶ Adıgüzel, Gündoğdu, *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 330. Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 89.

6. EDİRNE MERİÇ KÖPRÜSÜ (MECIDIYE KÖPRÜSÜ)

Edirne'nin güneyinde bulunan ve şehri Karaağaç'a bağlayan bu köprü-nün yerinde daha önce büyük bir ahşap köprü mevcut imiş. Rus işgalinin Edirne'yi yakıp yıkmasından sonra (1829), II. Mahmud taş köprü-nün yapımını başlatmış lakin bitirememiştir. 1847'de Abdülmecid zamanın-da tamamlanan köprü-nün iki tarih manzumesi mevcuttur. On üç tâk üze-rine bina olunan köprü, hem ince ve zarif hem de sağlam ve dirençlidir. Pertev Paşa'nın bu köprü-nün yapımının başlanmasına söylediği tarih:

Cenâb-ı hazret-i Mahmûd Hân şâhen-şeh-i devrân
Penâh-ı dîn ü devlet kehf-i ümmet sâye-i Yezdân

Edirne şehrini teşrîfi çok hayr oldu ez-cümle
Yıkılmışdı bu köprü eyledi tecdîdini fermân

O şâha sıdk-ı hizmettir sırât-ı müstakîm ancak
Bu yolda inhirâfın müntehâsı vâdî-i hüsrân

Esâs-ı dîn ü devlet zâtıdır Yâ Rab olup dâim
Serâpâ-yı memâlik sâyesinde olsun âbâdân

Biri mu'cem biri tam iki tarih eyledim inşâd
Bu hizmet bende-i nâçîze Pertev başka bir ihsân

Esâsından bu cisri pek metîn yaptırdı Mahmûd Hân (1249/1833-1834)
Becâ bu cisri âbâd eyledi Sultân Mahmûd Hân (1249/1833-1834)¹⁷

Halk arasında;“Yeni köprü, Dış köprü, İkinci köprü” isimleri de ve-rilen Meriç köprüsüne, Zîver Efendi tarafından söylenip kitabe köşküne yazılan tarih manzumesi şöyledir:

Esâs-endâz-ı bünyân-ı kerem Abdülmecîd Hânın
İmâr-ı mülkünü üstâd-ı ‘adli oldu mimarı

Olaldan menhel-i azbü'l-mekârim ol şehin ahdi
Sezâ mânend-i deryâ dehre kılsa lutfunu cârî

¹⁷ Adıgüzel, Gündoğdu, *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 332. Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 191.

O şâhenşehdir elhakk fâizü'l-hayrât âlemde
Sezâdır kılsa âbâdân mülkü böyle âsârı

Edirne beldesi enhârı üzre cısr-i şâhâne
Garîk-i cûy-ı ihsân eyledi etrâf ü aktârı

Gelüp geçdikçe halk-ı memleket bu cısr-i sâniiden
Duâ-sâz-ı dü-bâlâ kıldılar evrâd ü ezkârı

Meriç ü Arda nehri ta revân oldukça bu sudan
O şâhın mülkünün feyz-i İlâhî ola enhârı

Bu tâk-ı cısrı tarsî' etti Zîver işbu târihim
Bu âlî cısr oldu hayr-ı sâni-i cihândârı¹⁸ (1258/1842)

BULGARİSTAN

1. SVILENGRAD CISR-I MUSTAFA PAŞA

Edirne'nin 30 km. batısında, Meriç nehri üzerinde, Osmanlı döneminde Edirne vilayetine bağlıyken bugün Bulgaristan sınırları içinde Svilengrad kasabasında yer alan on iki gözlü köprüdür. Kanunî'nin veziri Çoban Mustafa Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Kitabesi Arapça olup metnin sonundaki "hasaneten ebediye" ifadesi, 935 (1528-1529) tarihini vermektedir.¹⁹ Evliya Çelebi, Cısr-i Mustafa Paşa için "diyâr-ı Rûm'da memdûh-ı 'âlem olan köprülerin biri" derken köprünün Türkçe bir kitabesinin varlığını yazar ve manzumenin Deli Birader Gazâlî (ö. 1535)'ye ait olduğunu söyler.

Bildi merhûm Mustafâ Paşa
Köprüdür fi'l-hakîka bu dünyâ

Yapdı bir köpri harc idüp varım
İde tâ kim bu ma'nâyâ inhâ

¹⁸ Adıgüzel, Gündoğdu, *Ahmed Bâdi Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 333. Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 191.

¹⁹ Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 154.

Dahı köpri tamâm olmadın
Ana itdi hüçüm seyl-i fenâ

Göçdi merhûm didiler târîh
Köprüden geçdi Mustafâ Paşa (942/1535)

Ancak buradaki tarih mısraı, ne paşanın vefatını ne de köprünün yapılışını vermektedir. Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîka*' da “Gazâlî Mescidi” maddesinde bu hususta şu açıklamayı da yapar: “Mustafa Paşa'nın vefatı üzerine Gazâlî, takdim ettiği tarih için paşanın dul zevcesi Sultanzâde Hanım Hatun'dan 100 altın ihsan almıştır. Bu durumda Evliya Çelebi'nin bu köprüye dair anlattığı hikâyenin gerçek olmadığı ortaya çıkmaktadır.”²⁰

1422'den itibaren II. Murad'la başlayan Edirne'de şenlik yapma geleneği özellikle şehzâde sünnetleri ve sultanların evlenme düğünleri şeklinde yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Edirne'de gerçekleştirilen düğün ve şenliklerin en önemlisi; 1675'te IV. Mehmed'in, Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Ahmed'in sünnet düğünleriyle, kızı Hatice Sultan'ın evlenmesi vesilesiyle yaptırdığı şenliklerdir. On beş gün sünnet şenlikleri, on sekiz gün de Hatice Sultan'ın evlenmesi şenliği sürmüştür. Nâbî'nin surnâmesinde, 1675 şenliğinde düğün, baştan sona bütün ayrıntılarıyla tasvir edilirken, “Cisr-i Mustafa Paşa”, düğün sonrası yapılan at yarışları sebebiyle zikredilir. Sûr cemiyeti sona erip de bir hafta kadar ara verildikten sonra bu sefer de at yarışları için toplanılmıştır. Bu yarışlar üç ayrı kategoride yapılmış, yarış sonunda kazananlara büyük para ödülleri verilmiştir. Altı saat süren üçüncü gruptaki yarışta kazanan at, o kadar süratli koşmuştur ki, yarışa başladığı Mustafa Paşa köprüsünden Edirne'ye hiç yorulmadan su gibi akıp gelmiştir.

Cisrden Edirneye ede şitâb
Yine yorulmaya mânende-i âb

(Nâbî, Sûrnâme/579)²¹

Kazanan atın sahibi, padişahın önüne gelerek ödül olarak konan kırk bin altını almıştır.

²⁰ Semavi Eyice, “Cisr-i Mustafa Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1993, 32.

²¹ Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler*.

Olıcak vâsıl-ı pîş-i hünkâr
Sahibi aldı ‘atâ çihl hezâr

(Nâbî, Sûrnâme/580)²²

2. HARMANLI UZUNCADERE(ULUDERE/SIYAVUŞ PAŞA) KÖPRÜSÜ

993 (1585) tarihinde vezîr-i a‘zam Siyavuş Paşa tarafından inşa ettirilen köprü, Edirne ve Filibe arasında Meriç’ten kaynaklanan ancak günümüzde kurumuş olan Uludere’nin üzerindedir. “Kambur köprü” olarak da anılan Uzuncadere köprüsü, beş gözden meydana gelmiştir. Köprünün kitabesi, Mimar Sinan’ın birçok eserine kitabe yazan, Tezkiretü’l-bünyân ve Tezkiretü’l-ebniye müellifi Sâ‘î Mustafa Çelebi’ye aittir.

Bi- hamdillâh vezîr-i a‘zam-ı Sultân-ı derya-dil
Buyurdu âb-ı Harman üzre bir tâk-ı felek-sâyı

Yapup Harmanlı’da bir cısr-i âlî fi sebilillâh
Halâs etti elemden lutfîle yoksulu ve bayı

Cihân bir köprüdür uğrar yolu sultân u dervişin
Bulur râh-ı Hudâya sâlik olan kurb-ı Mevlâyı

Görüp itmâmını Sâi-i dâî didi tarihin
Zamân-ı Siyavuş kıldı binâ bu cısr-i zîbâyı²³

²² Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler*, AKM Yayınları, Ankara, 1999.

²³ Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 156. Bahriye Güray, *Bulgaristan-Haskovo (Hasköy) ve Çevresindeki Osmanlı Yapıları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2009, 97.

YUNANİSTAN

1. SOFULU-SEKBANLI GAZI SÜLEYMAN PAŞA KÖPRÜSÜ

Yelkenci deresi üzerinde olup 1305 (1887)'de Sultan Hamid zamanında yaptırılmış fakat bir cemile olarak “Gazi Süleyman Paşa Köprüsü” adı verilmiştir.²⁴ İnşaatı biten köprüye konulan kitabede yer alacak şiirin padişah tarafından da beğenildiği ve gazetelerde ilan edilmesini istediğine dair yazışmalar ve şiirin aslı Osmanlı devlet arşivleri belgeleri arasındadır.²⁵ Edirne valisi İzzet Paşa'nın yazdığı şiirde; önceleri suyun deniz gibi coşup kabardığı ve karşıya geçmenin çok zor olduğu, padişahın köprüyü yaptırması sayesinde yol temin edilerek bu zorluğun ortadan kalktığı anlatılır.

Zıll-ı Hak hazret-i Sultan Hamid
Emredip kılındı bu köprü inşa

Ecrini eyledi ihdâ ola şâd
Rûh-ı Şehzâde Süleyman Paşa

Bu sudan emr-i muhâl idi mürûr
Cûşa geldikde misâl-i derya

Etdi bu cısr ile te'min-i tarîk
Ol şehinşâha memâlik-pîrâ

Edeler her geçen ebnâ'-i sebîl
Hazret-i bânî-i zîşâna du'â

Ömrü efzûn ola fermânı mutâ'
Eyleye âlemi 'adli ihyâ

Emr ü fermân-ı hümâyûn 'İzzet
Oldu bu beyitle târîh-i bînâ

²⁴ Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 203. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2000, IV:303.

²⁵ Yıldırım Ağanoğlu, Sebahattin Bayram ve Mümin Yıldıztaş “Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya”, 2009, 346. (dostupno na: devletarsivleri.gov.tr, pristupljeno 02.07.2021).

Yâd ola adı bunun dünyâda
Cisr-i Şehzâde Süleyman Paşa

2. YENİŞEHİR HASAN BEY KÖPRÜSÜ

Bugün adı Larisa olan Yenişehir’de, Köstem (Pinios) akarsuyu üstündeki bu köprü; şehirde bir cami, medrese ve sıbyan mektebi de yaptıran Hasan Bey (ö. 920/1514) vakıflarındandır. Dokuz gözlü, yüz on dört metre uzunluğunda büyük bir köprü olan Hasan Bey köprüsü, Rumeli’deki Türk köprülerinin en güzellerinden biridir.²⁶ II. Dünya Savaşı’nda havaya uçurulmuş olan köprünün Bursalı Rahmî’nin Yenişehir şehrengizinde²⁷ söz ettiği köprü olması muhtemeldir. Rahmî, Rum illerini gezip Yenişehir’e geldikten sonra “Köprübaşı” denilen yere yerleşmiştir.

Gezip her gûşesini râh u bî-râh
Gelip Köprübaşın itdüm vatan-gâh (115)

Bu köprünün dünyada eşi benzeri yoktur. Etrafı yeşillik ve ağaçlık olup tıpkı cennet gibi altından ırmaklar akar.

Kenârı ravza-i pür-sebz ü eşcâr
Revân olup akar tahtında enhâr (119)

Yenişehir; yüksekliğiyle gökyüzüne benzerken, şehrin köprüsü de gökyüzündeki samanyolu gibi görünmektedir.

Meger rif’atle ol şehr âsumândır
Yanında köprü şekl-i kehkeşândır (138)

Köprünün bir ucu, cennet kapısına kadar uzamaktadır. Bu haliyle sırat köprüsüne benzemektedir.

İrişmiş bir ucu bâb-ı na’îme
Şebîh olmuş sırât-ı müstakîme (139)

Köprünün tasvirini yaparken renkli hayal ve benzetmelerden faydalanan Rahmî, kişileştirme sanatına başvurarak onu; bağrına taş basmış,

²⁶ Semavi Eyice, “Hasan Bey Köprüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul, 1997, 310.

²⁷ Mustafa Erdoğan, “Bursalı Rahmî ve Yenişehir Şehrengizi”, *Erdem*, 2012, 89.

gözü kanlı yaşlar akıtan bir aşık olarak hayal eder. Bütün bedeni göz göz açılmış olan bu aşığın gözleri, her an ağlayacakmış gibi yaşlarla doludur.

Basıp bağına 'âşık gibi taşı
Akar her dem kesilmez kanlu yaşı (141)

Başından ayağa dek göz göz olmuş
Velî her bir gözi yaş ile tolmış (142)

MAKEDONYA

1. ÜSKÜP TAŞKÖPRÜ (FATİH SULTAN MEHMED) KÖPRÜSÜ

Vardar nehri üzerindeki köprünün on sekiz gözlü olduğu 1566 tarihli bir arşiv belgesinde kayıtlıdır. Evliya Çelebi; köprünün on dört gözü bulunduğunu, Fâtih Sultan Mehmed tarafından yaptırıldığını, dört gözü harap olunca III. Murad devrinde tamir edildiğini ve bu tamire ait 987 (1579) tarihli kitâbenin varlığını belirtmektedir. Hammer ve Ekrem Hakkı Ayverdi köprünün Fâtih devrine aidiyeti fikrini benimsemekle beraber Şemseddin Sâmi ve Sâlih Âsım köprünün inşasını II. Murad'a atfetmektedir.²⁸ Köprünün ilk kitabesi kayıptır. III. Murad zamanındaki tamirine yazılmış tarih (687/1579) Evliya Çelebi'de kayıtlıdır.²⁹

Tamîrini görenler bu cîsr-i bî-nazîrin
Tahsîn edip dediler evvelkiden çok a'lâ

Tamîr olunmak ile yapıldı gönlü halkın³⁰
Oldu Hilâlî târîh "termîm-i cîsr-i bâlâ"

V. Sultan Mehmed Reşad, köprüyü tamir ettirip genişlettirmiş, dört beyitlik talik yazılı -tarih göstermeyen- şu kitabeyi dercetmiştir:

Sultan Murâd-ı Sâni
Eyledi bu cisri evvel

²⁸ Semavi Eyice, "Taşköprü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, 2011, 154.

²⁹ Dağlı, Kahraman ve Sezgin, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 279.

³⁰ halkın:Hakkın (Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, III:300)

Tevsî'î etti fermân
Sultan Reşâd-ı a'del

Î'mâr olundu köprü
Hakkâ ki pek mükemmel

'Unvânına denilse
Şâyân cîsr-i ekmel

Rifâî şeyhi Sâdeddin Efendi'nin köprünün bu son tamirine yazdığı tarih kıtası 1327 (1909)'yi göstermektedir.

Görüp tevsî'-i cîsri
Söyledi cevher gibi târîh

Mehemmed Hân-ı hâmistir
Veren bu cîsre âbâdî³¹

2. KALKANDELEN ABDURRAHMAN PAŞA KÖPRÜSÜ

Kalkandelen'de şehrin ortasından geçen Pena nehrinin üzerine inşa edilmiş olan köprü, Paşa Camii ile hamamı bağlayan köprüdür. Köprü, 1821 yılında Abdurrahman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Uzun süre halkın kullanımında olan köprü, 1934 yılında yıktırılmıştır.³²

Kalkandelen civarında yetişmiş XIX. yy. şairi Remzî (ö. 1843), divanında yer alan tarih manzumesinde, köprünün özelliklerini ve imar hikayesini anlatmıştır. Şar dağından akıp gelen Pena nehri halkın severek içtiği hoş ve temiz bir sudur. Lakin bu güzel nehir coşup taşıdığı zamanlarda sed tanımaz, ovayı çer çöple doldurur, mevcut köprüleri de yıkıp önüne katarmış. Abdurrahman Paşa, bu zorluklar sebebiyle zengin ve yoksul herkesin korkusuzca geçebileceği yeni bir kemer köprü yapk tırmaya karar vermiştir.

Te'âlallah zihî Hallâk ki halk itdi bu eşyâyı
Akıtdı Şar Dagından böyle bir mâ'-i musaffâyı

³¹ Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, III:302.

³² Abas Jahjai, "Günümüz Kalkandelen Şehrinde Osmanlı İzleri", *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, vol. 5, 2020, 53.

O denlü bir latîf âb-ı revândur medhe şâyeste
Görürler nef'ini sîr-âb ider ednâyı a'lâyı

Velîkin cûş idince sed temel neydigini bilmez
Taşınca doldurur çok hâr u hâşâk ile ovayı

Olur olmaz cisirler pâyidâr olmaz idi evvel
Sürerdi götürüp bûs itmege dâmân-ı deryâyı

Anun için yapıldı bu arada nev kemer köpri
Mürûr itsün bilâ-havf beldenün yohsûl ile bâyı

Hudâyâ ism(i) 'Abdurrahmân ol Pâşâ-yı zî-şânun
Cemâlin setr idüp dûş itme aslâ çeşm-i a'dâyı

Mürûr idince üçler söylenildi böyle nev târîh
Görince nehrin üzerinde memdûh cisr-i zîbâyı³³

SIRBİSTAN

1. NIŞ MEHMED PAŞA KÖPRÜSÜ

Nişava suyu üzerine yapılan köprünün esası Roma devrinden olup daha sonra 1028 (1618)'de Mehmed Paşa tarafından yeniden inşa edilmiştir. Hâşimî divanında, "Kâ'im-i makâm Mehmed Paşa'nın Niş'de binâ ettiği cisre" söylenmiş bir tarih manzumesi mevcuttur:

Bezî ü cûduyla Mehemed Paşa
Etdi Hak yoluna bu cisri binâ

Hâşimî hak bu ki târîh oldu³⁴
Nişde cisr-i Mehemed Paşa³⁵

³³ Yaşar Aydemir, „Remzi ve Divanı“, *Türkiyat Mecmuası*, vol. 26/2, 2013, 13.

³⁴ hak bu ki:Hak dedi (Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, IV:133), hak buna (Dağlı, Kahraman ve Sezgin, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 279, 176).

³⁵ Oktay Selim Karaca, *Hâşimî Divanı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1995, 194.

2. UŽICE MEHMED BEĞ (KASAPÇIK) KÖPRÜSÜ

1037 (1627-1628) tarihinde Djetinja nehri üzerine yapılan köprünün kitabesi Cârî Çelebiye aittir.³⁶ Hazim Šabanović de Užice’de aynı tarih manzumesiyle Kasapčiča /Kasabcık adlı bir köprüden bahseder. Buna göre Mehmed Bey köprüsünün bir adı da Kasabcıkdır.³⁷

Mehmed Beğ karîn-i lutf-ı Yezdân
Toludur nâm-ı nîki ile efvâh

Görüp Cârî dedi târîhini dâ’î
Ne zîbâ köprü etdin bârekallah

3. VRANJE (İVRANYE) AKKÖPRÜ (AYŞE HANIM KÖPRÜSÜ)

İvranye’de şehrin içinden akan derenin üstünde beyaz taştan 1844 yılında inşa edilmiş kemerli bir köprü vardır. Köprü, yüksek rütbeli bir Osmanlının kızı olan Ayşe ile genç bir Hristiyan çoban olan Stefan’ın acıklı aşk hikâyesiyle irtibatlandırılarak bir sembol haline gelmiştir. Köprüde biri Arapça, biri Türkçe iki kitâbe mevcuttur. Arapça metinde şu ibare yer almaktadır: “Aşkın bir araya getirdiklerini ayıranlara lânet olsun!”³⁸

Gradska Reka suyu üstündeki 1260 (1844) tarihli köprünün şiipleri şunlardır:

Sâhibü’l-hayrât ve’l hasenât
Râgîbü’l-cenneti ve’ d derecât
Ayşe Hanım binti Abdülbâkî
Gaffarallahü leha ve li vâlideyhâ

³⁶ Machiel Kiel, “Öziçe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, 2007, 129.

³⁷ Ayverdi, *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri*, III:245.

³⁸ İslam Ansiklopedisi’ndeki teyide muhtaç bu bilgi, muhtemelen bir halk efsanesine dayanmaktadır. Arapça kitabede, aşk hikayesi ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Kitabede, köprüyü yaptıran Abdülbaki kızı Ayşe Hanım’a hayır dua edilmektedir. Machiel Kiel, “İvranye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.Ek-1, İstanbul, 2016, 681.

Bu köprüy' Akköprü derler mürûr eyle bâ-safâ
 Altından akan sular 'âleme olsun şifâ
 Geçenler bir dahi geçsin demesinler bî-vefâ
 Sâhibine kıl şefâ'at yâ Muhammed Mustafâ³⁹

BOSNA-HERSEK

1. VIŞEGRAD SOKOLLU MEHMED PAŞA (DRINA) KÖPRÜSÜ

Drina nehri üzerinde, ser-mimârân-ı hâssa Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Evliya Çelebi; mimariden ve hendeseden anlayan kimselerin, bu büyük köprüyü gördükleri zaman akıllarının perişan olacağını söyler. Köprünün her bir kemeri; samanyolu gibi gökyüzüne ser çekmiş, gökkuşağından ve Kisra'nın takından nişan olacak şekildedir.⁴⁰

Sokullu Mehmed Paşa'nın vakfiyesinde; biri menba, diğeri mansab tarafında bulunan iki manzum kitâbede, bânînin adı ve yapım tarihi açık şekilde bildirilmiştir. Bu iki kitâbeden birincisinde; köprünün hayrat olarak Sokullu Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı belirtildikten sonra,

Görüp itmâmını Hâdî dedi ana târîh⁴¹
 Bârekellah aceb cîsr-i kebîr ü eltâf (985/1577-78)

mısrayla inşa tarihi verilmektedir.⁴² Metni farklı olan ikinci kitâbenin tarih mısraı ise şöyledir:

Dedi târîhin Nihâdî her gören ede duâ
 Yaptı bu köprüyü su üzre Mehmed Paşa (985/1577-78)

Birinci kitâbenin tarih mısraı, değişik biçimlerde okunarak farklı şekillerde hesaplanmaktadır. Bazı araştırmacılar bunun 979 (1571-72) olduğunu ileri sürerek bu tarihin inşaatın başlama, diğerrinin ise

³⁹ Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 201.

⁴⁰ Dağlı, Kahraman ve Sezgin, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 269.

⁴¹ *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*'de birinci mısra farklıdır: "Görüp itmâmın Nihâdî didi ana târîh". Džemal Čelić, Mehmed Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1998, 180.

⁴² Dağlı, Kahraman ve Sezgin, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 269.

bitiş tarihi olabileceğini kabul ederler. I ve II. Dünya savaşlarındaki saldırılarda harap olup tamamen parçalandıkları belirtilen bu kitâbeler, anlaşıldığına göre eski metinleri tespit edilerek yeniden taşta işlenip birlikte kitâbe köşküne yerleştirilmiştir. Bu arada Mehmed Mujezinović, kitâbelerden birincisinin tarihini 979 (1571-72) olarak kabul edip taşta da böylece yazdırmıştır. Halbuki kitâbelerin bozuk kısımlarını Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*'nin çeşitli yazmalarındaki metinlerle karşılaştıran Ekrem Hakkı Ayverdi, her iki kitâbenin aynı tarihi verdiği sonucuna varmıştır.⁴³

2. SARAYBOSNA HÜNKÂR (CAREV) KÖPRÜSÜ

Şehrin ortasından geçen Miljacka nehrinin üzerindeki yedi köprüden biri olan Hünkâr köprüsü; Ayverdi'ye göre Fâtih Sultan Mehmed'in, Ćelić ve Mujezinović'e göre Kanuni'nin adına atfen bu ismi almıştır. 1619'daki bir sel baskınında zarar gören köprü, Hacı Hüseyin adlı bir kişi tarafından tamir ettirilmiştir. 1029 (1620) yılında yapılan bu onarıma dair biri beş, diğeri altı beyitlik iki ayrı tarih manzumesi Bosnalı Nergisî Mehmed Efendi tarafından, tek beyitlik bir tarih de Hâtif mahlaslı bir şair tarafından yazılmıştır. Bu tamirden dolayı köprü Hacı Hüseyin Köprüsü (Hadži Huseinova ćuprija) diye de anılmaktadır. Evliya Çelebi, 1070 (1659-60) yılındaki seyahatinde Bosna'ya uğrayınca Malaçka (Miljacka) akarsuyu üzerinde bulunan yedi köprünün en başında Hünkâr Köprüsü'nü, "alçak ise de boyu gayet uzundur, uzunluğu iki yüz elli adımdır" cümlesiyle anlatır. Hünkâr Köprüsü, XVIII. yüzyıl sonlarında tekrar harap olduğundan 1207 (1792-93) yılında Hacı Beşli Mustafa Ağa adında bir kişi tarafından tamir ettirilmiştir. Bu onarımı bildiren ve halen Saraybosna Müzesi'nde bulunan ta'lik hatla yazılmış iki kitâbe vardır.⁴⁴ Bunlardan birinin metni şöyledir:

Cisr-i Hünkâriyyeyi hedm etti mâ
Derakab el-Hâcî Beşli pek metîn

Yaptırıp Şevkî dedi târîhini
Âfetinden saklaya raûf âmin

⁴³ Semavi Eyice, "Drina Köprüsü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul, 1994, 528.

⁴⁴ Semavi Eyice, "Hünkar Köprüsü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul, 1998, 490.

Cûdî mahlaslı bir şair tarafından yazılan dört beyitlik ikinci kitâbede de, taşkın yüzünden köprünün harap olduğu ve Hacı Beşli Mustafa Ağa'nın himmetiyle yaptırıldığı bildirilir. Bu tamirle ilgili olarak Şevkî, ayrıca iki beyitlik bir tarih manzumesi kaleme almıştır.⁴⁵

3. SARAYBOSNA BRIGA EL-HÂC ABDULLAH KÖPRÜSÜ

Bu köprünün yapılışına düşürülen 1213 (1798) tarihli şiir:

Gel Emîn etme nihân irfânı söyle târîhin
Geç oku el-Hâc Abdullâha rahmet sıdk ile⁴⁶

4. SARAYBOSNA VEZİR DAVUD PAŞA KÖPRÜSÜ

Köprünün yapılışına 1250 (1834) ait tarih:

Mecma'u'n-nehreyndir 'âlem-i ledünni zahîr
Bahr-ı okyanusdur irfân ile rûşen-zamîr
Çıktı dü şakk-ı kalemden Şâkirâ târîh
Cûd-ı himmet cisri mebnî kıldı Dâvûd el-vezîr⁴⁷

5. SARAYBOSNA İSKENDER PAŞA (İSKENDERİJA) KÖPRÜSÜ

Čelić ve Mujezinović, köprünün 1278 (1861) tarihli kitabesini bildirmektedirler:

Çıktı Fâzıl mısra'-ı târîh mi'mâra dedi
Cisr-i bâlâ sedd-i İskender gibi oldu metîn⁴⁸

⁴⁵ Čelić, Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 102. Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 128. Eyice, "Hünkar Köprüsü", 490.

⁴⁶ Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 188

⁴⁷ Čelić, Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 82.

⁴⁸ Čelić, Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 202.

6. BANJA LUKA SOKOLLU FERHAD PAŞA KÖPRÜSÜ VE FERHAD PAŞA-ZADE HÜSEYİN BEĞ KÖPRÜSÜ

İlk Bosna beylerbeylerinden Sokollu Ferhad Paşa, XVI. yy'ın ikinci yarısında Vrbas ve Crkvin nehirleri üzerinde birer köprü inşa ettirmiştir. Ferhad Paşa, Banja Luka'da köprüden başka cami, saray, medrese, mektep, imaret, hamam, bedesten gibi birçok eser yaptırmıştır. Yaptırdığı caminin kitabesindeki “kıldı bu hayrı gazâ malıyla ol merd-i güzîn” (987/1579) ibaresinden köprü de dâhil olmak üzere zikredilen bütün eserlerin gaza malıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁹ Gazi Ferhad Paşa'nın oğlu Hüseyin Beğ de Banja Luka'da bir köprü yaptırmıştır. 1023 (1614) tarihinde yapılan köprünün tarih beyti:

Revâdır ey Derûnî bu denilse ahsen-i târîh
Mu'allâ cîsr-i bî-hemtâyî cezallahu bânîhâ⁵⁰

7. MOSTAR KÖPRÜSÜ

Mostar'da Neretva nehri üzerine 974 (1566-1567) tarihinde yapılmış olan Mostar Köprüsü, Balkanların simgesi haline gelmiş muazzam bir eserdir. Kanunî Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'ın öğrencisi Mimar Hayreddin'e yaptırılan bu muhteşem eser, Türk mimari tarihinin en önemli köprülerinden biridir.

Evliya Çelebi, her ne kadar yapımını Mimar Sinan'a atfetmiş olsa da köprünün talebesi tarafından yapıldığı belgelenmiştir. Muhtemelen yapıyı inşa görevi Mimar Hayrettin'e, Mimar Sinan tarafından verilmiştir.⁵¹ Evliya Çelebi pek çok memleket gezdiğini fakat hiçbirinde gökkuşağı gibi kayadan kayaya atılmış böyle büyük bir köprü görmediğini ifade eder. Bu zarif ve latif köprüye düşürülen tarihleri Evliya Çelebi, bizzat görmüş ve eserinde de nakletmiştir. Köprünün üzerinde iki adet tarih kıtası mevcuttur. Köprüye ait birinci tarih kıtası XVI. yy divan şairi Mostarlı Hasan Ziyâ'î'ye aittir. Mostarlı Hasan Ziyâ'î (ö. 1584), Mostar köprüsünü, gökkuşağına benzetirken dünyada eşi benzeri olmadığını

⁴⁹ Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, 167.

⁵⁰ Čelić, Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 164.

⁵¹ Muhammed Aruçi, "Mostar Köprüsü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul, 2005, 298.

söyler.⁵² Evliya Çelebi'nin gördüğü ve Seyahatnamesi'nde naklettiği tarih manzumesi şöyledir:

Kavs-i kuzahın aynı bir köprü bina etti⁵³
Var mı bu cihân içre mânendi hey Allahım

'İbretle bakıp dedi târîhini bir 'ârif
El geçdiği köprüden biz de geçeriz şâhım

Köprünün yapılışına ait şairi bilinmeyen ikinci tarih kıtasında; hem böyle muhteşem bir köprü inşa edildiği için hem Mostar'ı fetheden ve fetih sırasında taş köprünün yerine ahşap bir köprü yaptırdığı söylenen Fatih Sultan Mehmed'in ruhuna hem de köprüyü yaptıran Kanunî Sultan Süleyman'a dua edilir. Bu köprü, Hersek mukattaa nazırı Mehmed Beğ'in gayretleriyle tamamlanmıştır. Köprünün tarihi, "kudret kemeri"dir.⁵⁴

Ruhu Sultan Mehemedin ola şâd
Kıldı bunun gibi hayr eseri⁵⁵

Hem Süleymân-ı zamân sağ olsun
Devleti buldu binâya zaferi

Sa'y-ı nâzır ile oldu bu tamâm
Yazdı târîhini "kudret kemeri"

Derviş Paşa'ya ait "Mostarın" redifli dokuz beyitlik manzumede, şehrin eşsiz güzellikleri tasvir edilir. Şiirin beşinci ve altıncı beyitleri, Mostar köprüsünü övmektedir. Günümüzde olduğu gibi, şairin yaşadığı 16. yüzyılda da şehrin gözbebeği olan bu müstesna köprü, iki başındaki kuleleriyle beraber yüksekliği ve kıymeti sebebiyle, gökyüzünün takına benzetilirken semadan bile yüksek olarak hayal edilir.

Uluvv-i şân ile zâtü'l-burûcun tâkına benzer
Ol iki kullelerle cîsr-i müstesnâsı Mostarın

⁵² Müberra Gürgendereli, *Hasan Ziyâ'î Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, 343.

⁵³ etti:oldu (Dağlı, Kahraman ve Sezgin, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 269)

⁵⁴ Aruçi, "Mostar Köprüsü", 298. Čelić, Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 164.

⁵⁵ kıldı: kaldı (Čelić, Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, 232)

İki çift olmağa tâk-ı semânın tâkati yoktur
Felekde tâkıdır cısr-i felek-fersâsı Mostarın⁵⁶

SONUÇ

Osmanlı devleti; Rumeli fetihleri, siyasi, ticari ve sosyal faaliyetleri sebebiyle Balkanlardaki imar çalışmalarını çok önemsemiştir. Bu öneme binaen ordunun seferleri, ticari kervanların ulaşımı ve halkın günlük ihtiyacı sebebiyle Rumeli'nin coşkun nehirleri üzerine çok sayıda taş köprüler yapmıştır.

Bu dönemde yapılmış taş köprüler hakkında yazılmış manzumeler ele alındığında Türkiye'den altı, Bulgaristan'dan iki, Yunanistan'dan iki, Makedonya'dan iki, Sırbistan'dan üç, Bosna-Hersek'ten yedi köprünün şiirlere konu olduğu görülmektedir. (Arapça olan köprü kitabeleri değerlendirmeye alınmamıştır.) Bu Türkçe şiirlerden bir kısmı inşa ve tamir kitabesi, diğerleri de gazel, kaside, mesnevi ve tarihlerdir.

Şiirlerde köprü (cısr, pül) ile ilgili kurulan hayal, tasavvur ve benzetmeler şunlardır: “Gökyüzü, şâhâne, pek metin, âlî, zîbâ, bâlâ, muallâ, kehkeşân, müstesnâ, bî-hemtâ, dünyanın gözünün görmediği kadar sağlam bina, iki dağı bağlayan bend, iki aslana atılmış bir kemend, Mecnun ve Vamık gibi efsanevi aşıkların daima ağlayan gözleri, her gözüne birer gökyüzü sığan felek, her bir gözü bir nergis-i şehlâ, gül bahçesinde gonca, dostlar ile sohbet edilecek bir safa makamı, aşığın iki büklüm olmuş bedeni, güzellerin gezinti yeri, evliyanın makamı, bağrına taş basmış ve bütün bedeni göz göz olmuş aşık, sedd-i İskender, kavs-i kuzah, kudret kemeri, gökyüzünün tâkı.”

Şiirlerde köprü (cısr) ile yapılan tamlamalar şunlardır: “Cısr-i bî-adîl, cısr-i sevâb-encâm, cısr-i medîd, cısr-i vîrân, cısr-i şâhâne, cısr-i sâni, cısr-i 'âlî, cısr-i zîbâ, cısr-i bî-nazîr, cısr-i bâlâ, cısr-i ekmel, cısr-i kebîr ü eltâf, cısr-i bî-hemtâ, cısr-i müstesnâ, cısr-i felek-fersâ.”

Köprüler hakkındaki şiirlerden yola çıkarak, köprülerin bânîlerinin psikolojileri ve kişilik özellikleri hakkında yorum yapmak da mümkündür. Bir halk efsanesi de olsa; İkinci Murad'ın rüyasında, bir köprü inşa ettirmesini işaret eden evliya Mahmud Baba'yı görüp uyanınca huzursuz olması ve Uzunköprü'yü yapma kararı alması, onun manevi kimliği

⁵⁶ Ali Rıza Özyugun, Şefika Yapıcı “Kadiç Kroniğindeki Bosna Şehir Şiirleri / Urban Poetry of Bosnia in Kadic Chronicle”, *Turkish Studies*, Volume 11/4, Winter, 2016, 691.

hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca bânilerin “son derece cömert, kerem sahibi, âlî-nijâd, nîk-nâm ve hayır sahibi kimseler” olmaları, hemen her şiiirde görülmektedir.

Bânîlerin köprüleri inşa ve tamir ettirme sebepleri, tespit edilen manzumelere göre şöyle sıralanabilir:

1. Orduyla batıya yapılan seferlerde yol temini (Edirne Uzunköprü).
2. Nehir taşkınları (Edirne Tunca Köprüsü, Sofulu Gazi Süleyman Paşa Köprüsü).
3. Padişah ya da devlet adamının şehri ziyareti sırasında ihtiyacı fark edip yapılmasını emretmesi (Edirne Saraçhane Köprüsü).
4. Rüyada bir evliya tarafından köprü yaptırmasının istenmesi (Edirne Uzunköprü).
5. Hayır yapıp sevap kazanmak, üzerinden gelen geçenin duasını almak ve sırat köprüsünü kolayca geçebilmek arzusu (Edirne Ekmekçizâde Ahmed Paşa Köprüsü, Cisir-i Mustafa Paşa).
6. Var olan köprünün zamanın tesiriyle harap hale gelmiş olması (Edirne Gazi Mihal Köprüsü, Edirne Yıldırım Köprüsü, Edirne Meriç Köprüsü).
7. Halka hizmet etmek ve halkın gönlünü yapmak isteği (Üsküp Taşköprü, Harmanlı Uludere Köprüsü).
8. Nehrin akışının şiddetli olması ve daha önce yapılan köprüleri önüne katıp yıkması (Kalkandelen Abdurrahman Paşa Köprüsü).

FROM MARICA TO MOSTAR: RUMELIAN BRIDGES IN POETRY

Summary

The paper describes stone bridges on Balkan rivers, explores and coments the poems about them. There is a legend that Turks crossed the marmara Sea by rafts. The Ottomans, who crossed Gallipoli for conquest and first made a small state and then an Empire, arrived in the Balkans through bridges. Every bridge built on the great rivers, which were crossed, gave a stamp to that area and the city. From the capital to the farthest point of the Empire, imposing stone bridges on rivers were built as an artistic-aesthetic monument, but also to enable the needs for military transport. Several bridges built on major Balkan rivers as symbols of abundance and blessings, such as the Mostar Bridge, Soqullu's

Bridge on Drina, the Stone Bridge in Skopje, the Meric and Tunca Bridges in Edirne, have become the subject of classical poetry, shehr-engizs, chronograms in verse or prose works and travelogues. These bridges, through imagination and descriptions, became places where lovers went out for evening walks or met there, while in another context, through copmarisons and metaphores, they would be compared to the stature of the lover, the sky, the Milky Way in space or the afterlife bride (sirat kopru). These bridges were so magnificent that they could accommodate the firmament in every eye and could look like a large belt that has the power to connect two hills.

Keywords: Stone bridge, Rumelia, Mostar, Maritsa, Vardar, Drina, Classical poetry

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Niyazi, Raşit Gündoğdu, *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne, 2014.
- Ağanoğlu, Yıldırım, Sebahattin Bayram ve Mümin Yıldıztaş “Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya”, 2009. (dostupno na: devletarsivleri.gov.tr, pristupljeno:02.07.2021).
- Arslan, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler*, AKM Yayınları, Ankara, 1999.
- Aruçi, Muhammed, “Mostar Köprüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul, 2005. (298-299).
- Aslanapa, Oktay, *Edirne’de Osmanlı Devri Abideleri*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Edirne, 2013.
- Aydemir, Yaşar, „Remzi ve Divanı“, *Türkiyat Mecmuası*, vol. 26/2, 2013, (11-34).
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2000.
- Bayatlı, Altay, *Edirne Taş Köprüleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2015.
- Čelić, Džemal, Mehmed Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1998.
- Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975.
- Dağlı, Yücel, S. Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi I*, YKY, İstanbul, 2001.

- Erdoğan, Mustafa, “Bursalı Rahmî ve Yenişehir Şehrengizi”, *Erdem*, 2012, 89-125.
- Eyice, Semavi, “Cisr-i Mustafa Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1993, (32-33)
- Eyice, Semavi, “Ekmekçizade Ahmed Paşa Köprüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1994, 574.
- Eyice, Semavi, “Drina Köprüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul, 1994, (528-529).
- Eyice, Semavi, “Gazi Mihal Köprüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 1996, (461-462).
- Eyice, Semavi, “Hasan Bey Köprüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul, 1997, 310.
- Eyice, Semavi, “Hünkar Köprüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul, 1998, (490-491)
- Eyice, Semavi, “Taşköprü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, 2011, (154-156).
- Gökbilgin, Tayyip, *Edirne ve Paşa Livası*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2007.
- Güray, Bahriye, *Bulgaristan-Haskovo (Hasköy) ve Çevresindeki Osmanlı Yapıları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Gürgendereli, Müberra, *Hasan Ziyâ’î Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Gürgendereli, Müberra, *Osmanlı Dönemi Şiirinde Edirne*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne, 2018.
- Jahjai, Abas, “Günümüz Kalkandelen Şehrinde Osmanlı İzleri”, *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, vol. 5, 2020.
- Karaca, Oktay Selim, *Hâşimî Divanı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Kazancıgil, Ratıp, *Abdurrahman Hibrî Enîsü’l-Müsâmirîn*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları: 24, İstanbul, 1996.
- Kiel, Machiel, “Öziçe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, 2007, (127-129).
- Kiel, Machiel, “İvranye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.Ek-1, İstanbul, 2016, (681-684).
- Meriç, Rıfıkı Melûl, *Şehrin Hüznü – Edirne’nin Tarihî ve Mimarî Eserleri Hakkında*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Özuygun, Ali Rıza, Şefika Yapıcı, “Kadiç Kroniğindeki Bosna Şehir Şiirleri / Urban Poetry of Bosnia in Kadic Chronicle”, *Turkish Studies*, Volume 11/4, Winter, 2016, 683-702.

Özyıldırım, Ali Emre. *Mihnetkeşan, Kültür Eserleri Dizisi- 458*, (dostupno na: www.kultur.gov.tr, pristupljeno: 05.07.2021).

Sungurhan, Aysun, *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, Kültür Eserleri Dizisi- 546, 2017, (dostupno na: www.kultur.gov.tr, pristupljeno: 05.07.2021).

Tebdiz.com (Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü).

Tulum, Mertol, M. Ali Tanyeri, *Nev'î Divanı, İstanbul Üniversitesi Yayınları*, İstanbul, 1977.

Yaşar, Muhammet, *Bâlî Hayatı, Edebi Kişiliği Divanı*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Yazıcı, Gülgün Erişen, *Edirneli Kâmî Divanı*, Kültür Eserleri Dizisi- 555, 2017, (dostupno na: www.kultur.gov.tr, pristupljeno: 02.07.2021).